

Sateenkaariperhe sijaisperheenä

Opas lastensuojelun perhehoidon ammattilaisille

Johdanto

Lastensuojelun perhehoidon tavoitteena on tarjota sijoitettavalle lapselle turvallinen kasvuympäristö, jossa hänellä on mahdollisuus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen silloin, kun asuminen ja eläminen omien vanhempien kanssa ei ole lapsen edun mukaista ja mahdollista. Lastensuojelulain mukaisesti perhehoidon tulee olla ensisijainen vaihtoehto.

Perhehoidossa lapsi saa elää turvallista ja tavallista perhe-elämää sijaisperheen perheenjäsenenä. Sijaisperheessä lapsen on mahdollista kiintyä ja kiinnittyä osaksi perheyhteisöä, luoden pysyviä, jopa elinikäisiä ihmissuhteita. Sijaisvanhemmat tarjoavat lapselle korvaavaa, luotettavaa vanhemmuutta ja pysyvät arjen aikuissuhteet. Tasapainoinen arki ja koti kasvuympäristönä antaa lapselle mahdollisuuden opetella tärkeitä elämän taitoja ja arjen askareita.

Sijaisperheenä toimii monenlaisia perheitä - kahden vanhemman lapsiperheitä, yksinhuoltajaperheitä, lapsettomia pariskuntia, aikuiseksi omat lapsensa kasvattaneita pariskuntia ja yksinasuvien aikuisten perheitä sekä sukulais- tai muita lapselle läheisiä perheitä. Osa

perheistä asuu maalla, osa kaupungissa. Toiset perheet harrastavat urheilua, kun toisessa perheessä taide on lähellä sydäntä.

Tärkeintä kuitenkin on, että perheellä on aitoa halua sitoutua lapseen ja tarjota lapselle paikka perheessä. Turvallista arkea voi elää monenlaisissa perheissä. Sijaisperheiden moninaisuus on voimavara, sillä sijoitettavien lasten tarpeetkin ovat moninaisia ja yksilöllisiä. Se mikä sopii yhdelle, ei välttämättä sovi toiselle. Perhehoidossa kannattaisikin hyödyntää paremmin erilaisia perheitä, joilla on halukkuutta ryhtyä sijaisperheeksi. Tavoitteena on löytää lapselle paras mahdollinen sijaisperhe!

Tämä opas on tuotettu osana Väriä perhehoitoon - sateenkaariperheet perhehoitajiksi 2018-2020 -hanketta, jonka tavoitteena oli edistää lastensuojelun perhehoidon resurssien kasvamista ja monipuolistumista kehittämällä perhehoidon prosessia paremmin perheiden monimuotoisuuden ja erityisesti sateenkaari-ihmiset huomioivaksi. Opas on tarkoitettu työn tueksi lastensuojelun perhehoidossa työskenteleville ammattilaisille.

Lastensuojelun palveluissa kaikki lapset, nuoret ja perheet tulee kohdata yhdenvertaisesti

Perustuslaki

Tasa-arvolaki

- Sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu
- Sukupuolten välinen tasa-arvo ja sukupuolen moninaisuus

Yhdenvertaisuuslaki

- Ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus kaikkien yhteiskunnan palveluiden parissa

Syrjinnän kieltö sukupuolen tai minkään henkilön ominaisuuden perusteella

Velvoite viranomaisille edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta

Yhdenvertaisuussuunnitelma

Lastensuojelulaki ja lasten oikeuksien sopimus

- Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon
- Lapsen etu
- Lapsen ja nuoren mielipide ja toivomukset

Lastensuojelulla on erityinen vastuu kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta

Sosiaalihuoltolaki ja Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

- Sosiaalihuollon asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata ja hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan
- Asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet on otettava huomioon
- Oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ilman syrjintää

Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet (Talentia 2017)

- Ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus sosiaalityön keskeisinä eettisinä periaatteina ja ammattietiikan lähtökohtana
- Ihmisen hyvän elämän toteutumisen edistäminen sekä epäoikeudenmukaisuuksien ja syrjinnän vastustaminen ja erilaisuuden hyväksyminen

Yhdenvertaisuus lastensuojelun peruslähtökohtana

Lastensuojelun keskeiset arvot ja periaatteet pohjautuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja lainsäädäntöön, jotka edellyttävät tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Ihmis- ja perusoikeuksiin liittyy oikeudenmukaisuuden, ihmisarvon sekä ihmisyyden ehdoton kunnioittaminen sekä aktiivinen ja suunnitelmallinen syrjinnän ehkäisy. Lastensuojelussa täytyy olla kyky tunnistaa syrjivä ja epäinhimillinen kohtelu sekä välttää niitä kaikessa toiminnassa.

Suomalainen lainsäädäntö edellyttää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta kaikkien yhteiskunnan palveluiden parissa sekä kieltää syrjinnän sukupuolen tai minkään henkilön ominaisuuden perusteella.

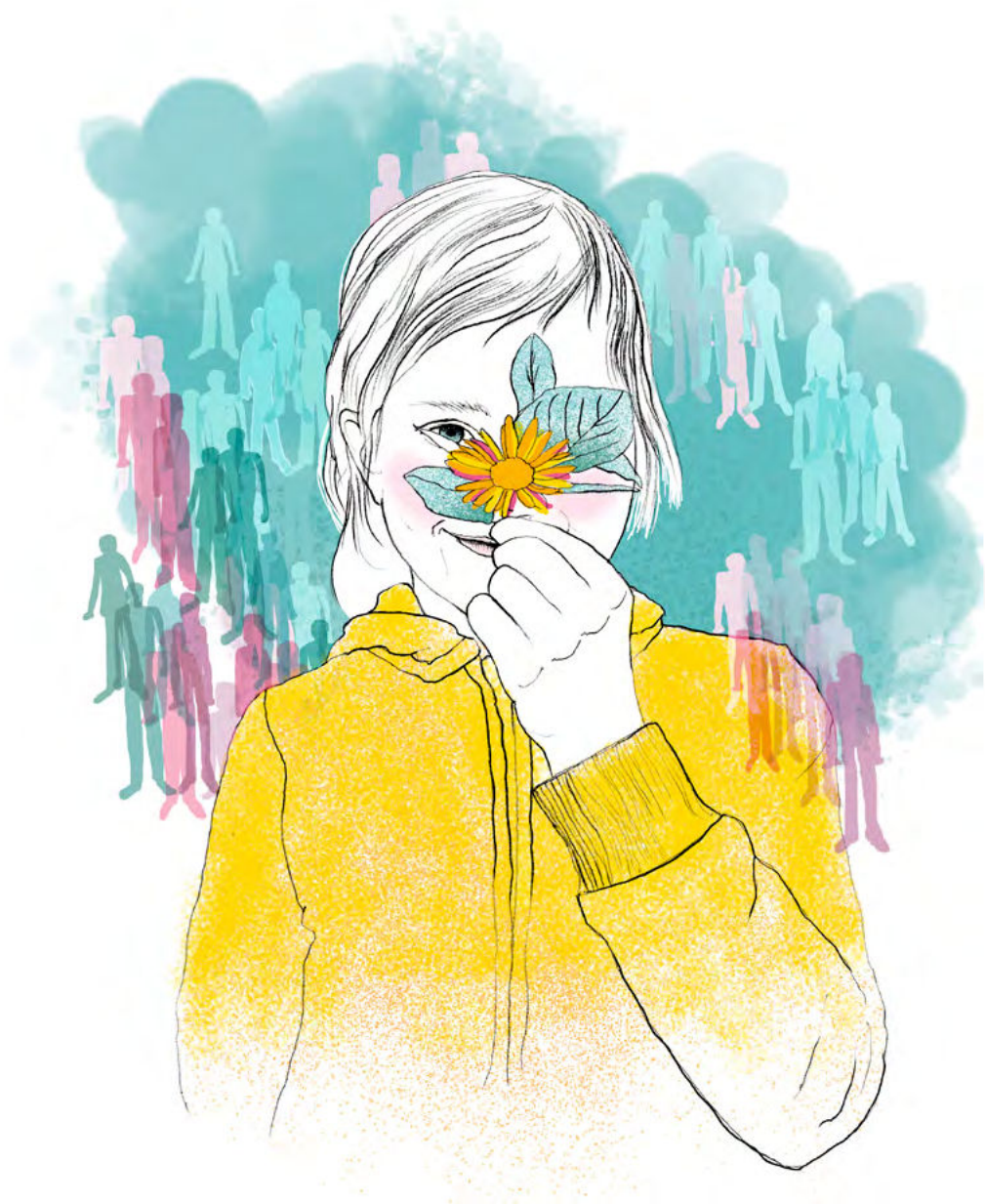
Tämä koskee myös perhehoitoa ja esimerkiksi perheiden valintaa valmennukseen. Viranomaisilla on erityinen velvoite edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, mikä tarkoittaa, että ammattieettisesti kestävässä työssä tulee tunnistaa syrjivät käytännöt ja toimia aktiivisesti epäkohtien ja syrjivien käytäntöjen poistamiseksi. Oman organisaation toimintatapojen eettinen tarkastelu on osa vastuullista toimintaa. Se ei saa olla yksittäisten työntekijöiden vastuulla, vaan sen tulee olla osa organisaatiokulttuuria. Perheiden monimuotoisuuden huomiointi perhehoidon prosessin eri vaiheissa edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä erilaisten perheiden mahdollisuutta ryhtyä sijaisperheeksi.

"Työssä tehtävät päätökset eivät perustu vain tietoon ja kokemukseen, vaan eettinen harkinta on osa päättelyketjua."

"Eettinen keskustelu, päätöksenteko ja harkinta eivät ole vain yksittäisen työntekijän vastuulla, vaan ammattietiikka on myös yhteisöllinen asia."

"Ammattieettisesti kestävässä työssä toimitaan epäkohtien muuttamiseksi ja kehitetään omia käytäntöjä sekä vaikuttamisen tapoja yhteisötyökalupaneiden ja asiakkaiden kanssa."

Talentia 2017, Arki, arvot ja etiikka, Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet

Mikä on sateenkaariperhe?

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan lapsiperhettä, jossa yksi tai useampi vanhempi kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuoli-vähemmistöön. (ks. lopun sanasto)

Samaan aikaan kun perheiden määrä on lähtenyt Suomessa laskuun, on perheiden monimuotoisuus lisääntynyt. Isän ja äidin muodostaman ydinperheen rinnalla on joukko monenlaisia perheitä – esimerkiksi yhden vanhemman perheitä, uusperheitä sekä sateenkaariperheitä. Sateenkaariperheiden kirjo on laaja: joukkoon mahtuu moninaisia perhemuotoja ja monenlaista vanhemmuutta. On esimerkiksi ydinperheitä, uusperheitä, yhden vanhemman perheitä, kumppanuusvanhemmuuteen perustuvia kahden tai useamman vanhemman apilaperheitä, adoptioperheitä ja sijaisperheitä.

Perheiden monimuotoistuminen haastaa suomalaisen lainsäädännön ja erilaiset perhetilastot, sillä niissä jää edelleen iso osa sateenkaariperheistä näkymättömiin. Lainsäädännössä samaa sukupuolta ole-

vat vanhemmat tunnistetaan jo pääosin hyvin ja lapselle on mahdollista vahvistaa juridinen vanhemmuus kahdelle vanhemmalle, olipa kyseessä äiti ja isä tai kaksi äitiä tai kaksi isää. Useamman vanhemman perheissä osa vanhemmuuksista jää edelleen epäviralliseksi juridisesta näkökulmasta. Tilastoissa tunnistetaan samaa sukupuolta olevien avio- ja rekisteröityjen parien perheet, mutta esimerkiksi samaa sukupuolta olevien avoparien ja sukupoolivähemmistöön kuuluvien vanhempien perheet sekä useamman kuin kahden vanhemman perheet jäävät tilastojen ulkopuolelle.

Aina sateenkaarevuus ei näy ulospäin. Perheessä voi olla isä ja äiti, vaikka perhe onkin sateenkaariperhe. Perheessä voi olla seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta esimerkiksi tilanteessa, kun heterosuhteessa elävistä vanhemmista toinen tai molemmat ovat biseksuaaleja. Tai perheessä voi olla sukupuolen moninaisuutta, kun toinen vanhemmista on muunsukupuolinen tai transsukupuolinen.

Sateenkaariperheiden lapset ovat yleensä hyvin toivottuja ja perheen perustamisen eteen on tehty runsaasti työtä. Vanhemmuus on keskimääräistä pidemmän ja tarkemman harkinnan tulosta, ja usein perheenlisäyksen saamiseksi tarvitaan myös ulkopuolista apua ja neuvoja, kuten hedelmöityshoitoja tai adoptio- ja sijaisvanhemmuusneuvontaa. Sateenkaariperheissä eletään hyvin tavallista lapsiperheen arkea. Sateenkaarivanhempi voi olla joustava, suvaitsevinainen, vanhanaikainen, suojeleva, tiukkapipoinen, hellä, ankara, tukeva, urheilullinen,

epävarma, hassutteleva... Aivan kuten kuka tahansa vanhempi.

Sateenkaariperheiden lapsille ja aikuisille olisi tärkeää, että perheiden moninaisuus huomioitaisiin niin arjen kohtaamisissa kuin palvelurakenteissa ja lainsäädännössäkin. Että heidät tunnistetaan ja tunnustetaan perheeksi. Sateenkaariperheiden näkökulmasta vanhemmuus ja perhe eivät synny eivätkä riipu biologisista siteistä tai sukupuoli-rooleista. Perhe syntyy rakkaudesta ja sitoutumisesta.

Sateenkaariperheitä toimii myös sijaisperheenä. Sateenkaariperheiden toimimiselle perhehoitajina ei ole lainsäädännöllisiä esteitä. Sen sijaan prosessiin sisältyy vielä erilaisia sosiaalisia, kasvatuspsykologisia, rakenteellisia, tiedollisia ja asenteellisia kynnyksiä. Suomessa on joitakin kymmeniä sateenkaarevia sijaisperheitä, mutta ulkomaiden esimerkin mukaisesti sateenkaariperheet voisivat olla huomattavasti enemmän käytetty resursseja lastensuojelun perhehoidossa, jos näitä esteitä toimimiselle saataisiin ratkaistua. Haasteiden ratkaisemiseksi kaikilla perhehoidon toimijoilla, niin organisaatiossa kuin yksittäisillä työntekijöilläkin, olisi oltava tarvittavat tiedot ja taidot, sekä riittävä itsevarmuus ja yhdenvertaisuutta edistävä asenne työskennellä tehokkaasti kaikkien perhehoitajien kanssa riippumatta heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuolestaan.

Valmiudet ja turvallinen arki sijaisvanhemmuuden keskiössä

Sijaishuoltopaikka valitaan aina lapsen edun ja tarpeiden sekä sijaishuollon taroituksen mukaisesti. Valintaa tehdessä on kuultava lapsen ja perheen toiveita, sekä tehtävä yhteistyötä perheen kanssa. Tavoitteena on löytää lapselle paras mahdollinen sijaisperhe, joka voi vastata juuri hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa.

Sijaisvanhemmaksi voi ryhtyä perhehoitolain edellytykset täyttävä henkilö, jonka arvioidaan olevan sovelias tehtävään. Sijaisvanhemmat tulee valmentaa tehtävään. Ennakovalmennuksen tavoitteena on tarjota osallistujille etukäteen riittävästi tietoa siitä, mitä sijaisvanhemmuus heiltä edellyttää, ja arvioida millaisia valmiuksia heillä on toimia sijaisvanhempana. Ennen valmennusta varmistetaan, ettei ehdottomia esteitä sijaisvanhemmuudelle ole. Ennen perhehoidon toimeksiantosopimuksen tekemistä kunnan tulee tarkistaa sijaisvanhempien rikostaustat.

Valmennetut sijaisperheet on arvioitu prosessissa sopiviksi sijaisvanhemmuuteen. Sijaisperheen valinnassa tulee kiinnittää huomiota sijaisvanhempien valmiuksiin vastata juuri kyseisen lapsen tarpeisiin. Vanhempien sukupuolella, sukupuolen ilmaisulla tai seksuaalisella suuntautumisella ei ole merkitystä valmiuksiin toimia vanhempana, vaan vanhemman ominaisuudet kasvattajana ja hoivaajana määrittävät vanhemman omasta kehityshistoriasta, kokemuksista sekä persoonasta ja kasvatuksen päämääristä. Sateenkaariperheen arvioinnissa, kuten muidenkin perheiden kohdalla, on tarkasteltava vanhemmuutta – pystyykö sijaisperhe tarjoamaan lapselle turvalliset ihmissuhteet ja kasvuympäristön. Arvioinnin kohteena ovat aina osallistujan valmiudet, eikä osallistuja ihmisenä.

PRIDE-valmennus on yksilö-, perhe- ja ryhmäkohtainen valmennus sijaisvanhemmuutta harkitseville. Valmennus sisältää yhdeksän ryhmätapaamista ja perhekohtaisia tapaamisia sekä yksilökohtaisia tehtäviä, joiden tavoitteena on käsitellä ryhmätapaamisten teemoja henkilökohtaisella tasolla oman elämän ja sijaisvanhemmuudessa tarvittavien valmiuksien näkökulmasta. Valmennusprosessi kestää useimmiten noin puoli vuotta. Ennakkovalmennuksessa perheet saavat tietoa lastensuojelusta, sijaishuollosta ja sijaisvanhemmuudesta. Vanhemmat pääsevät tunnustelemaan sijaisvanhemmuutta ja sijoitettujen lasten ja heidän läheistensä kokemuksia pienryhmätyöskentelyn ja kokemuksellisten harjoitteiden avulla.

Valmennusprosessin aikana osallistujat arvioivat huolellisesti omia valmiuksiaan ja kehittämistarpeitaan sijaisvanhemmuuteen yhdessä valmentajien kanssa. Valmentajina ennakkovalmennuksessa toimivat PRIDE-valmentajakoulutuksen käyneet sijaisvanhempi ja sosiaalityöntekijä yhdessä. Valmennuksen päätteeksi laaditaan yhteenveto ja päätös, jossa on yhteinen arviointi edellytyksistä ja valmiuksista ryhtyä sijaisvanhemmaksi.

Sijaisvanhemman viisi valmiutta:

- 1. suojella ja hoivata lasta*
- 2. tukea lapsen yksilöllistä kehitystä*
- 3. tukea lapsen suhteita vanhempiin ja muihin lapselle tärkeisiin ihmisiin*
- 4. sitoutua lapseen sekä edistää ennakoitavuutta ja jatkuvuutta lapsen elämässä*
- 5. tehdä yhteistyötä lapsen asioissa*

Lähde: Pesäpuu ry

Tarvitseeko lapsi isän ja äidin vai turvalliset vanhemmat?

Kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet luotettavasti ja toistuvasti, että lasten hyvinvointi on yhtäläistä riippumatta siitä, onko vanhempina kaksi naista, kaksi miestä tai nainen ja mies. Myöskään itsellisesti lapsen saaneen vanhemman ja yhdessä lapsen saaneen pariskunnan lasten hyvinvoinnissa ei vaikuta olevan eroa. Tutkimustiedosta huolimatta on edelleen yleistä, että ihmisten arkielämänsä samaa sukupuolta olevien vanhempien lasten hyvinvointia tai sukupuolen ja seksuaalisuuden kehittymistä kyseenalaistetaan. Jotkut saattavat ajatella, että vain äidin ja isän muodostamat perheet ovat ”luonnollisia”, ja että lapsi tarvitsee eri sukupuolta olevat vanhemmat hyvinvointinsa takaamiseksi.

Samaa sukupuolta olevien vanhempien ja transihmisten perheiden kyseenalaistaminen kumpuaa tiedon puutteesta ja erilaisuutta kohtaan tunnetuista ennakkoluuloista. Se kertoo yhteiskunnan tiukan kaksijakoisesta sukupuolikäsityksestä ja stereotyyppisistä sukupuolirooleista. Todellisuudessa naispuoliset vanhemmat eivät tarjoa keskenään samanlaista vanhemmuutta ja miespuoliset vanhemmat

keskenään samanlaista vanhemmuutta, vaan vanhemmuuteen vaikuttaa moni muu asia sukupuolen lisäksi. Jotkut äidit ovat kiinnostuneita pallopelien tai mopon korjaamisen opettamisesta lapsilleen ja jotkut isät osaavat auttaa lastaan virkkaamisen tai leipomisen opettelussa.

Sateenkaariperheiden ja muiden perheiden lasten seksuaalisuus vaikuttaa tutkimusten mukaan kehittyvän samankaltaiseksi. Sateenkaariperheissä sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden ajatukseen kasvetaan usein pienestä pitäen, ja nuorena omaa seksuaalisuutta voidaan kenties kokeilla joustavammin kuin heteroseksuaalisuuden ja kaksijakoisen sukupuolikäsityksen ympäröimänä kasvaneiden keskuudessa. Sateenkaariperheiden nuoret arvostavat suomalaisen tutkimuksen mukaan moninaisuutta korostanutta kasvatustaan.

*Kia Aarnio
psykologian tohtori,
Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi-
tutkimushanke (2014–2018)*

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että miesparien ja naisparien vanhemmuus ei juuri eroa toisistaan. Miesparit ovat yhtä sitoutuneita lastensa vanhemmuuteen kuin naisparit, eikä lasten hyvinvoinnissa ole havaittu eroja mies- ja naisparien kasvattamien lasten osalta. Mielenkiintoinen historiallinen yksityiskohta liittyy miesparien adoptioiden yleistymiseen Yhdysvalloissa. Siellä miespareja alettiin ensin hyväksyä adoptiovanhemmiksi vanhempansa menettä-

neille HIV-positiivisille lapsille ja nuorille 1980-luvulla. Näitä lapsia ei kukaan muu uskaltanut ottaa hoitoonsa. Kun lastensuojelun työntekijät huomasivat, miten hyviä vanhempia miesparit näille lapsille olivat, alettiin miesparien perheisiin sijoittaa ja adoptoida myös ”tavallisia” lapsia ja nuoria.

*Anna Moring, FT,
Johtava asiantuntija,
Monimuotoiset perheet -verkosto*

Lapsena sateenkaariperheessä

Kansainväliset tutkimukset ovat kerta toisensa jälkeen osoittaneet, että lasten hyvinvointi on yhtäläistä vanhempien sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta huolimatta. Suomessa aihetta on tutkittu Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -tutkimushankkeessa, joka toteutettiin Väestöliiton ja Sateenkaari-perheet ry:n yhteistyönä vuosina 2014–2018. Tutkimushankkeen julkaisut löytyvät Sateenkaariperheiden nettisivuilta.

Samaa sukupuolta olevien vanhempien perheessä kasvavilla lapsilla on vähintään yhtä lämpimät suhteet vanhempiinsa kuin äidin ja isän perheessä kasvavilla lapsilla. Elämä sateenkaariperheissä muistuttaa monilta osin elämää muissa lapsiperheissä. Perheissä ruokaillaan, keskustellaan päivän tapahtumista ja vietetään yhtä paljon aikaa yhdessä perhemuodosta riippumatta.

Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat tukevan ja kannustavan lapsiaan enemmän kuin muut vanhemmat, ja esimerkiksi auttavan heitä useammin kouluasioissa. Tämän on katsottu johtuvan sateenkaariperheiden vanhempien valikoituneisuudesta ja motivaatiosta.

Lapsilla on yhtä paljon läheisiä kavereita ja he viettävät kavereidensa kanssa yhtä paljon aikaa riippumatta heidän vanhem-

piensa sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta. Sateenkaariperheiden lasten kertoman mukaan muiden lasten myönteinen suhtautuminen heidän perheeseensä on yleisempää kuin kielteinen suhtautuminen. Enemmistö lapsista kokee muiden olevan kiinnostuneita heidän perheestään ja arvostavan sitä. Osa on jopa kokenut perhettään ihailtavan.

Lapset ja nuoret kokevat koulukiusaamista suurin piirtein yhtä usein riippumatta perhemuodostaan. Kuitenkin ikätovereiden esittämiä ärsyttäviä kysymyksiä vanhempaansa koskien on kuullut elämänsä aikana lähes puolet suomalaisista kouluikäisistä ja teini-ikäisistä lapsista, joiden sateenkaariperhe on ikätovereidensä tiedossa. Yhteiskunnan asenteiden ja lainsäädännön muuttuessa vähemmän syrjiviksi on todennäköistä, että sateenkaari-ihmisten ja heidän lastensa kielteiset kokemukset vähenevät. Lapset voivat kuitenkin kaivata rohkaisua ja turvallisen ympäristön voidakseen puhua sateenkaariperheestään avoimesti.

Kia Aarnio, psykologian tohtori, Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -tutkimushanke (2014–2018)

"[--] Periaatteessa voisi ajatella, että esimerkiksi kiusaamisalttius voisi olla suurempi sateenkaarivanhempien perheessä, ja että jo haastavassa elämäntilanteissa elänyt lapsi ei enää tällaisia lisäriskejä tarvitse. Toisaalta kiusaaminenhan ei tarvitse mitään erityistä syytä ja se pitää voida nyky maailmassa olla kitkettävissä. Samalla logiikalla voisi vaikka sanoa, ettei hörökorvaisille vanhemmille tule antaa mahdollisuutta toimia sijaisvanhempana".

Sijaisvanhempi Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -tutkimus (2018)

Sateenkaariperheiden huomiointi perhehoidon prosesseissa

Ketä rekrytoinnilla halutaan tavoittaa?

Jo rekrytoinnin suunnittelussa on hyvä huomioida perheiden monimuotoisuus, jotta rekrytoinnilla tavoitettaisiin kaikki potentiaaliset sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneet ihmiset. Se millaista kieltä tai kuvia käytetään, vaikuttaa siihen kuka kokee ilmoituksen koskettavan itseään ja olevan mahdollista itselleen. Rekrytoinnissa käytettäviä kuvia kannattaa tarkastella moninaisuuden näkökulmasta – vastaako kuvat tämän päivän perheiden monimuotoisuuteen? Vahvistaako käytetyt kuvat yhteiskunnan tiukkaa kaksijakoista sukupuoliäksitystä ja stereotyyppisiä sukupuolirooleja, vai antaa tilaa ihmisten moninaisuudelle? Erilaisten ihmisten ja perheiden kuvien käyttö kasvattaa kohderyhmää, joka voi samaistua kuvan tilanteeseen ja nähdä itsensä sijaisvanhempana.

On myös merkityksellistä, ketä teksti kutsuu lukemaan ja kieli puhuttelee. Sensitiivisyys ja moninaisuuden huomiointi niin ilmoituksissa, lomakkeissa kuin puhekielessäkin, niin valmennuk-

sessä kuin perhekohtaisilla tapaamisilla, on tärkeää. Haetaanko sijaisisää ja -äitiä vai sijaisvanhempia tai -vanhempaa? Puhutaanko miehestä ja vaimosta vai puolisoista? Kuinka huomioidaan yksin sijaisvanhemmuutta harkitseva, jolla ei ole kumppania? Onko sukupuolivaihtoehtoja vain kaksi vai tunnustetaanko sukupuolten moninaisuus esimerkiksi lomakkeissa? Kieli ja puhetapa on hyvin automaattista ja osittain jo lapsuudessa opittua, joten on hyvä säännöllisesti tarkastella omia sanavalintojaan – käytätkö termejä ja käsitteitä, jotka sulkevat jotain ja joitain ulos vai sisällyttävät ihmisten ja perheiden monimuotoisuuden?

Jotta ilmoituksen näkisi mahdollisimman laaja joukko potentiaalista yleisöä, kannattaa omien ilmoituskanavien lisäksi huomioida erilaisille ryhmille kohdennettuja kanavia. Sateenkaari-ihmisten tavoittamiseksi voi tehdä yhteistyötä eri sateenkaarijärjestöjen kanssa ja hyödyntää heidän tiedotuskanaviansa sekä sosiaalista mediaa.

Sateenkaariperheiden kohtaaminen

Kohtaamisen perustana olet sinä itse!

- Ammatillisuus ja ammatillinen osaaminen
- Omat arvot ja asenteet, ennakkoluulot ja oletukset
- Reflektio
- Sensitiivisyys ja moninaisuuden huomiointi
- Yhdenvertaisuus

Ammattilaisilla on hyvä olla perustiedot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, sillä tieto tuo varmuutta kohdata perheiden monimuotoisuutta. Ammatillaisen vastuulla on hankkia ennakkoon riittävästi tietoa ja neuvoja, jotta valmiudet kohdata monimuotoisia perheitä ovat riittävät, eikä sijaisvanhemmuutta harkitseva sateenkaariperhe joudu perehdyttäjän rooliin ja vastuuseen ammatillisen osaamisen lisäämisestä.

Ammattilaisen on tärkeä tiedostaa omat arvot, asenteet ja motiivit, jotka vaikuttavat arkipäiväiseen toimintaan ja näkyvät toisten ihmisten kohtaamisessa. Niiden tiedostaminen auttaa ymmärtämään

omaa suhtautumista ja asennoitumista toisiin. Ammatillisuuteen kuuluu, ettei henkilökohtaiset eriävät näkemykset vaikuta ihmisten ja perheiden kohtaamiseen, vaan kaikki voivat kokea tulevansa hyväksytyiksi sellaisena kuin ovat.

Ammattilaisten suhtautuminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin vaikuttaa sijaisvanhemmuutta harkitsevan sateenkaariperheen kokemukseen kohdatuksi tulemisesta. Meillä jokaisella on oletuksia, jotka ohjaavat toimintaamme automaattisesti, vaikka ajattelisimme olevamme moninaisuutta hyväksyviä. Teemme arjessa jatkuvasti oletuksia ja on tärkeä tiedostaa kuinka heteronormatiivisia oletuksemme ovat.

On yleistä, että oletamme ihmisen seksuaalisen suuntautumisen hetero-oletuksen ja sukupuolen kaksijakoisen sukupuolioletuksen mukaisesti. Oletukset ja normit hallitsevat vahvasti myös mielikuviamme perheestä ja vanhemmuudesta. Sateenkaariperheitä kohdatessa vaaditaan välillä erityistä herkkyyttä ja taitoa soveltaa ammattiosaamista, jotta monimuotoiset perheet tulevat tunnistetuksi ja tunnustetuksi sekä kunnioitettavasti kohdatuksi.

Näemmekö kadulla liikkuvan kahden miehen ja lapsien olevan perhe? Tulkitaanko toisin, jos kyse on naisesta ja miehestä lasten kanssa? Kumpi oletus olisi oikea ja kumpi oletus sulkee pois mahdollisen vaihtoehdon? Tekevätkö tiedostamattomat tulkinnat näkyvästä näkymätöntä, jolloin perhettä ei nähdä perheenä.

Sateenkaariperheiden kohtaamiseen ei kuitenkaan yleensä tarvita erityistaitoja, vaan ammatillisen kohtaamisen perusasiat riittävät. Tärkeintä on antaa tilaisuus tulla kuulluksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin on.

1. **Kysy, kuuntele ja keskustele.** Huomioi sensitiivisyys, mutta puhu rohkeasti myös seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta.
2. **Kunnioita itsemäärittelyä.** Esim. anna osallistujien kertoa mitä vanhemmuusnimikkeitä heistä käytetään.
3. **Yksilöllisyys - vältä yleistyksiä.** Kun on tavannut yhden sateenkaariperheen, on tavannut vain yhdenlaisen sateenkaariperheen.
4. **Hahmota kokonaisuus** – kiinnitetäänhän huomio oikeaan asiaan? Ole kiinnostunut, mutta älä utele! Sateenkaarevuus voi liittyä, mutta myös olla liittymättä asiaan.

Sateenkaariperhe sijaisvanhempien ennakkovalmennuksessa

Valmennusryhmän avoimuuden ja turvallisen ilmapiirin kannalta on merkityksellistä, että jokainen osallistuja voi kokea olevansa tervetullut valmennukseen. Valmentajien arvostus ja kunnioitava suhtautuminen kaikkia osallistujia kohtaan toimii esimerkkinä. Kaikkien perheiden keskinäinen erilaisuus ja monimuotoisuus on hyvä nostaa esiin perhehoidon voimavarana sijoitettavien lasten erilaisten tarpeiden vuoksi.

Ammattilaisena on tärkeä huomioida ja puuttua, jos ryhmätapaamisilla tai niiden yhteydessä esiintyy osallistujien välisiä ennakkoluuloja, asiattomia kommentteja tai joidenkin osallistujien ulkopuolelle jättämistä. Ammattilaisen velvollisuutena on puuttua syrjintään ja mahdollistaa kaikille turvallinen valmennustilanne sekä oikeus yksityisyyteen.

Osallistujien näkemyseroihin liittyvissä haastavissa tilanteissa kannattaa asiaa tarkastella myös valmennuksen tavoitteiden ja sijaisvanhemman valmiuksien näkökulmasta. Tulevilla sijaisvanhemmilla on oltava valmius kohdata ihmisten

erilaisuutta kunnioittavasti ja tehdä yhteistyötä monenlaisissa tilanteissa, monenlaisten ihmisten ja perheiden kanssa.

Vaikka sateenkaariperheissä eletään hyvin tavallista lapsiperheen elämää, liittyy vanhemmuuteen ja perhe-elämään joitain sateenkaariperheiden erityiskysymyksiä, joita on hyvä käsitellä yhdessä perheen kanssa. Sateenkaariperheet kohtaavat erilaisia asenteita ja ennakkoluuloja arjessaan. Sijaisvanhempien on tärkeä tunnistaa näitä ympäristön aiheuttamia stressitekijöitä ja omata valmiutta käsitellä niistä johtuvia kielteisiä tunteita.

Sijaisvanhemmuutta harkitsevan sateenkaariperheen kanssa voi pohtia seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyviä asioita sijaisvanhempien valmiuksien kautta ja siinä määrin kuin ne kunkin perheen kohdalla on tarkoituksenmukaisia. Tärkeintä on, että tulevat sijaisvanhemmat tiedostavat, mitä merkitystä seksuaali- ja/ tai sukupuolivähemmistöön kuulumisella on juuri omalle vanhemmuudelleen.

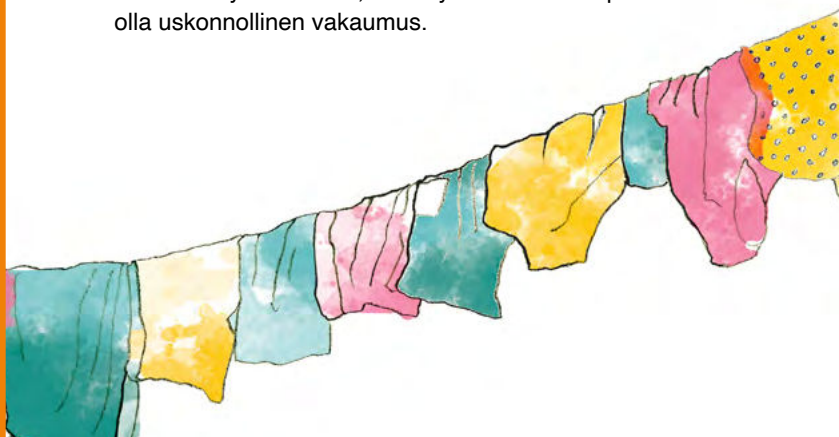
Esimerkkejä kysymyksistä, joita voi ottaa esille perheiden kanssa perhekohtaisissa keskusteluissa:

- Miten sateenkaariperheellisyys on vaikuttanut omaan vanhemmuuteen? / Miten uskoo sateenkaariperheellisuuden vaikuttavan vanhemmuuteen?
- Mitä voimavaroja sateenkaariperheellisyys voi tuoda?
- Onko kokenut ennakkoluuloja tai syrjintää? Miten on käsitellyt kielteisiä kokemuksia ja niistä nousevia tunteita? Miten suhtautuu, jos lasta kiusataan perhemuodon vuoksi?
- Miten suhtautuu syntymävanhempien mahdollisiin ennakkoluuluihin tai kielteisiin asenteisiin?
- Mitä voimavaroja vähemmistöön kuulumisesta voi olla suhteessa lapsen erityisyyteen ja asemaan sijoitettuna?
- Kuinka helppoa on keskustella lapsen kanssa omasta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuolen moninaisuudesta?
- Miltä tuntuu ajatus, että lapsen kautta joutuu uudestaan ja uudestaan "kaapista ulos"- tilanteeseen, jossa joutuu korjaamaan oletettua puolison sukupuolta tai selittämään perhemuotoa? esim. lapsen harrastuksissa, kavereiden vanhemmille, yhteistyöverkostoissa?
- Millaisia kokemuksia on eri palveluiden parista? Miten niissä on suhtauduttu sateenkaari-ihmisiin ja sateenkaariperheisiin? (Esim. varhaiskasvatus, koulu, terveydenhuolto)

Lisää kysymyksiä ja ohjeita valmennuksessa huomioitavaksi löytyy PRIDE-valmentajille suunnatusta lisämateriaalista, jonka löydät Sateenkaariperheiden nettisivuilta.

Sijoituksen muistilista

- Luota ammattitaitoosi valita lapsen edun mukainen ja parhaiten lapsen tarpeisiin vastaava sijaishuoltopaikka – eli paras mahdollinen sijaisperhe juuri hänelle!
- Perustele valintasi juuri lapsen edun näkökulmasta – miksi juuri tämä sijaisperhe olisi sopivin ja mitä vahvuuksia perheellä olisi juuri tälle lapselle.
- Ole valmis puhumaan syntymävanhempien kanssa mahdollisista epäilyistä ja ennakkoluuloista sijaisperheen perhemuotoa kohtaan. Monesti ennakkoluulot johtuvat tiedon puutteesta. Keskustelulla ja mahdollisella tutustumisella sijaisperheeseen on mahdollista luoda hyvät edellytykset sijoitukselle ja tulevalle yhteistyölle.
- Sijoitettavan lapsen syntymäperheen uskonnollinen vakaumus ja kulttuuri tulee huomioida, mutta samaan aikaan tulee muistaa sijaisperheiden yhdenvertaisuus ja sijaishuollon tarkoitus. Tätä joutuu miettimään esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen syntymäperheen uskonnollinen vakaumus ei hyväksy homoseksuaalisuutta tai sukupuolen moninaisuutta. On kuitenkin hyvä muistaa, että myös sateenkaariperheissä voi olla uskonnollinen vakaumus.

- Muista sateenkaariperheiden vahvuudet. Esimerkiksi sateenkaarevien sijaisvanhempien omakohtainen kokemus vähemmistöön kuulumisesta, voi antaa ymmärrystä lapsen kokemukseen olla erityisessä asemassa ollessaan sijoitettuna tai syntymävanhemman kokemukseen oman vanhemmuuden kyseenalaistamisesta ja arvioinnista ulkopuolisten taholta.
- Sateenkaariperheessä voi olla erityistä osaamista myös sateenkaarinuoren sijaisperheenä. Sateenkaarevat sijaisvanhemmat ovat eläneet samankaltaisia vaiheita, mikä voi lisätä ymmärrystä nuoren kokemuksiin. Toisaalta he tarjoavat samaistumisen kokemusta ja toivoa, että oman identiteetin etsinnän haasteista voi selviytyä sekä saada tasapainoisen elämän ja perheellistyä.

Lisätietoa aiheesta

- Aarnio, Kia, Kallinen, Kati, Kylmä, Jari, Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna. (2017). [Sateenkaari-perheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset](#). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017. Helsinki: Väestöliitto.
- Aarnio, Kia, Kylmä, Jari, Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna. (2018). [Sateenkaariperheiden vanhemmat. Kokemuksia lasten hyvinvoinnista, perhesuhteista ja tuen saannista](#). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 63/2018. Helsinki: Väestöliitto.
- Cosis Brown, Helen, Sebba, Judy & Luke, Nikki (2015). The recruitment, assessment, support and supervision of lesbian, gay, bisexual and transgender foster carers. An international literature review. Rees Centre for Research in Fostering and Education. University of Oxford. ([The recruitment, assessment, support and supervision of lesbian, gay, bisexual and transgender foster carers – An international literature review](#). Helen Cosis Brown, Judy Sebba and Nikki Luke. Rees Centre – Research in Fostering in Education / University of Oxford 2015.)
- Puustinen, Heidi. (2015). [Perhehoitoa sateenkaaren väreissä: sateenkaariperheet lastensuojelun perhehoidon sijaisperheenä](#). Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta / Yhteiskuntatieteiden laitos, sosiaalityön pro gradu.
- Segerholm, Petri (2019). [Jos olisi osaamista ja uskallusta – kohti sateenkaarevaa perhehoitoa](#). Metropolia Ammattikorkeakoulu. YAMK-opinnäytetyö.
- www.sateenkaariperheet.fi
www.seta.fi ja [Sateenkaarianasto](#)
www.sukupuolensaamiskeskus.fi

Perheitä sateenkaaren väreissä -videot. Videot kertovat sateenkaariperheiden monimuotoisuudesta. Viiden sateenkaariperheen koskettavat tarinat löydät Sateenkaariperheiden kanavalta YouTubesta. Soveltuvat myös nuorille.

Ajantasainen kirjalista, oppaat, tutkimukset sekä linkit löytyvät Sateenkaariperheiden nettisivuilta kohdasta Tieto ja koulutus.

Sanasto

Apilaperhe

Perhe, jossa lapsi tai lapset ovat syntyneet kahden eri perheyksikön yhteisiksi lapsiksi. Esimerkiksi naisparin ja itsellisen miehen tai miesparin ja naisparin yhdessä muodostama perhe. Apilaperheet voidaan jakaa edelleen kolmen vanhemman kolmiapilaperheisiin, neljän vanhemman neliapilaperheisiin tai kahden vanhemman kaksiapilaperheisiin. Apilaperheen vanhemmuudesta puhutaan myös kumppanuusvanhemmuutena (co-parenting).

Miesparin perhe

Perhe, jossa miespari jakaa lapsen tai lasten vanhemmuuden keskenään. Molemmat vanhemmat ovat yleensä myös juridisia vanhempia.

Naisparin perhe

Perhe, jossa naispari jakaa lapsen tai lasten vanhemmuuden keskenään. Yleisin sateenkaariperhemuoto. Molemmat vanhemmat ovat yleensä myös juridisia vanhempia.

Polyperhe eli monisuhteinen perhe

Perhe, jonka aikuiset elävät polyamorisissa suhteissa ja jakavat vanhemmuutta keskenään.

Trans-, muun- tai intersukupuolisen vanhemman/vanhempien perhe

Perhe, jossa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu johonkin sukupuolivähemmistöön.

SUKUPUOLIVÄHEMMISTÖILLÄ viitataan esimerkiksi transsukupuolisiin, transvestiitteihin, muunsukupuolisiin ja intersukupuolisiin ihmisiin.

Transsukupuolinen: henkilö, jonka sukupuoli-identiteetti ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Transsukupuolinen ihminen voi korjata kehoaan vastaamaan sukupuoli-identiteettiään. Läpikäytyyn sukupuolen korjausprosessiin voi suhtautua taustana, jolla ei välttämättä ole enää mitään merkitystä.

Transvestiitti: henkilö, jolla on tarve ajoittain ilmaista eläytymällä, pukeutumalla tai laittautumalla toista sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty.

Intersukupuolisuus: synnynnäinen tila, jossa henkilön keho ei vastaa kaksisukupuolijärjestelmän normeja.

Muunsukupuolinen: henkilö, joka ei samastu täysin kumpaankaan sukupuoleen tai samastuu molempiin. Kokemukset kehosta voivat olla hyvin monenlaisia.

SEKSUAALIVÄHEMMISTÖILLÄ tarkoitetaan esimerkiksi homo-, bi- ja panseksuaaleja ihmisiä sekä ihmisiä, jotka eivät koe olevansa heteroja.

Biseksuaali: henkilö, joka tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa sekä omaa että eri sukupuolta olevia kohtaan.

Homo: mies, joka tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa enimmäkseen tai pelkästään miehiin.

Lesbo: nainen, joka tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa enimmäkseen tai pelkästään naisiin.

Panseksuaali: henkilö, joka tuntee seksuaalista tai/ja emotionaalista vetoa kaikkia sukupuolia olevia ihmisiä kohtaan. Kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole heille merkitystä. Termit biseksuaalisuus ja panseksuaalisuus ovat osittain päällekkäisiä.

Tutustu myös Setan sateenkaarisanastoon
www.seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto

Sateenkaariperheet ry on valtakunnallinen järjestö, jonka tavoitteena on toimia sateenkaariperheiden lasten ja vanhempien hyvinvoinnin edistämiseksi. Sateenkaariperheet ry jakaa tietoa sateenkaariperheistä sekä kouluttaa eri alan opiskelijoita ja ammattilaisia, jotka kohtaavat perheitä työssään. Järjestö tarjoaa jäsenilleen erilaisia neuvonta- ja tuki-palveluita sekä vertaistoimintaa. Lisäksi Sateenkaariperheet ry tekee vaikuttamistyötä, jotta perheiden monimuotoisuus huomioitaisiin paremmin lainsäädännössä, perhepoliittisessa päätöksenteossa ja erilaisissa perhepalveluissa. Eri puolella Suomea toimii alueellisia tiimejä, jotka järjestävät monenlaista toimintaa oman alueen sateenkaariperheille.

Sateenkaariperheet^{ry}

VÄRIÄ

PERHEHOITON

 Sateenkaariperheet^{ry}

www.sateenkaariperheet.fi